

weken vakantie per jaar, bakkersknechten zes dagen, fabrieksarbeiders vier tot zes dagen. Mijnwerkers kregen na één jaar dienst twee dagen vrij.¹ Vele anderen hadden in het geheel geen vakantie. Bij een ruim 10 jaar later, in 1938, gehouden enquête bleek dat van ruim 1300 leden van de socialistische Arbeiders Jeugd Centrale die in loondienst waren, 24 % geen dag vakantie had, 12 % minder dan een week, 43 % een week, 16 % twee weken, de resterende 5 % drie of vier weken.² Dat waren dan de jeugdige arbeiders. De oudere kwamen er, vooral in de oudste bedrijfstakken, nog bekaaid af. 'Was er kermis, dan mocht de arbeider een dag vrij hebben' – het was een traditie die een lang leven had. Nog afgezien van de werkloosheid moeten wij ons het sociaal klimaat in de periode tussen de twee wereldoorlogen niet al te mild voorstellen.

Massale stakingen behoorden dan ook allerminst tot het verleden. Drie van zeer grote omvang deden zich voor: de zeeliedenstaking van 1920 en de twee grote stakingen in de Twentse textielindustrie van 1923-24 en 1932-33, alle drie van de zijde van de arbeiders met grote verbittering volgehouden. Of men denke aan 'het grootste landarbeidersconflict van onze geschiedenis': de staking van de landarbeiders in Oost-Groningen (1929), waar de boeren het rijkst en de arbeiders het armst waren: 5000 mannen en vrouwen waren er bij betrokken; de staking duurde vijf-en-een-halve maand.

'Christelijke landarbeiders uit het noordwestelijk deel van Friesland meenden dat zij, door in Oost-Groningen te gaan onderkruipen, een aan God welgevallig werk deden; tuinarbeiders uit Zuid-Holland vertrokken uit hun dorp onder het gezang van het *Wilhelmus* en zaten in de trein met oranjestrikjes op hun jassen. En de Duitse boerenzoons, arbeiders en studenten die kwamen helpen, waren van het slag van de zwartste reactie.'

Gevechten waren in dit stakingsgebied spoedig aan de orde van de dag; een groenteventer werd doodgeschoten door de marechaussee; veertig stakers werden tot gevangenisstraf of geldboeten veroordeeld; de raden van drie gemeenten (Beerta, Bellingwolde en Meeden) werden geschorst.³

Nadien kwamen dergelijke uitbarstingen niet meer voor. Dat lag niet alleen aan de werkloosheid, want toen die in de tweede helft van de jaren '30 terug ging lopen, was van opleving der stakingen geen sprake. Het inzicht brak baan dat de strijd om de arbeidsvoorwaarden op andere wijze gevoerd kon worden.

In 1923 was het College van Rijksbemiddelaars ingesteld dat o.m. tot taak

¹ A.v., p. 215. ² De Kern, maart 1938, aangehaald in Cornelissen e.a.: *De taaie rooie rakkers*, p. 202. ³ J. Hilgenga: *Veertig jaren landarbeidersbond*, aangehaald a.v., p. 59-64.